

10 dus. Eò tamen inclinât animus, ut putem humanum unguem intelligi, quòd Plinius lib. XII. cap. IX. de bdellio dif- ferens, Baſtriano ungues reddat candidos, cùm inquit. Baſtriano nidor ſiccus, multiq; candidi ungues. Ex his nimi- rum uerbis liquet, bdellium illud albis maculis ungui humano ſimilibus reſertum eſſe. Id quod etiam uidetur bdellio af- ſignaffe Damocrates in ſuis carminibus, quibus cypheos compoſitionem cecinit, & quæ à Galeno reſeruntur lib. II. de antidotis, dum ita ſcribit. Σχόδιου ἰβ. καὶ κρόκου μίαν, βδέλλιον ὄνυχας ἑ γ. ἀσπλάγου β' s. Hæc duo carmina ſoluta oratione ad uerbum ſic uertemus. Iunci odorati duodecim, & croci unam, Bdellij ungues drach- mas tres, aſpalathi duas ſemis. Sanè quòd Damocrates bdellij ungues in cypheos compoſitionem addat, me magis mo- uet, ut credam bdellium notam peculiarem habere, qua unguium effigiem repræſentat: aut quòd illud bdellium ſit præ- ſtantius, cui ſint macule humanis unguibus ſimiles. Sed hæc fortaffe fuſius, quàm deceat, ut quid alij, & quid ego ſen- tiam in illis Dioſcoridis uerbis, exponerem, ita tamen, ut malim eruditorum quoq; iudicium eſſe.

Λιβάνος. THYVS. CAP. LXX.

20 30 THYVS in ea gignitur Arabia, quæ thurifera cognominatur. Primatum tenet in eo genere mafcu- lum, ſtagonias appellatum, ſuapte natura rotundum: tale autem indiuiduum eſt, candidum, cùm fran- gitur, intus pingue, in ſuffitu ſtatim ardens. Indicum uerò fulueſcit, & colore liuet, ſed rotundum induſtria factitant: nam in quadrangulares formas diſſectum fictilibus uerſant, donec rotunditatem contrahat: uerùm huiuſmodi thus tempore flueſcit, quòd atomum, aut ſyagrum appellant. Secun- dum locum habet Arabicum, & in Smilo naſcens, quòd aliqui copifeum uocant, minus multò, & fuluius. Eſt & genus aliud, cui amomite cognomen eſt, alioqui candidum: quòd dum mollitur, ma- ſtiches more digitis cedit. Adulteratur omne thus in itinere pini refina, & gummi. quòd facilè de- prehendi poteſt: ſiquidem ſuffitum gummi flammam non eiacularatur, & refina in fumum euane- ſcit, thus uerò ſtatim ardet: ſicut maſſicium odor prodit. Ad calfaciendum, & aſtringendum pol- let: oculorum caliginem diſcutit, caua ulcera complet, & ad cicatricem perducit: cruenta uulnera glutinat, inſrænatq; cunctas ſanguinis eruptiones, etiamſi cerebri membranis effluat: ulcera, quæ ca coëthe uocantur, & ſedis, & reliquarum partium permulcet tritum cum eo & lacte linamentum: for micantes uerrucas inter initia, impetiginesq; ex aceto, & pice illitum tollit: ambuſta igni, pernio- nesq; cum ſuillo adipe, aut anſerino, & ulcera in capite manantia cum nitro, ſi inſrictur, ſanat: pa- ronychis cum melle, auribus fractis cum pice, medetur: ad reliquos aurium dolores cum dulci vi- no infunditur: inflammata à partu mammae cum cimolia, & roſaceo magna utilitate perunguntur: additur ad arteriæ, uifcerumque medicamenta: prodeſt ſanguinis excreationi potum. Sed in ſecun- da ualitudine hauſtum inſaniam mouet, & largius cum uino potum interficit. In fictili mundo thus crematur, ſagrange glebula ſuccenſum à lucerna, donec exuratur: poſt perfectam uſtionem operire oportet, uſquedum reſtinguatur: ſic enim in cineres non redigitur. Aliqui ollulam æneo uafe cauo circa medium perforato cingunt ad excipiendam fuliginem, ut in eius mentione mox oſtendemus. Alij crudo fictili luto oblito, & in fornacem indito, cremant. Fictili etiam nouo uiuacibus prunis torretur, dum non amplius bullet, aut pinguitudinem, vaporémue emittat: facilè enim comminui- tur, quòd peruſtum non eſt.

Φλοιός Λιβάνου. CORTEX THYRIS. CAP. LXXI.

40 PRAEFERTVR thuris cortex craſſus, pinguis, odoratus, recens, læuis, minimè ſcaber, ſine mè- branis. Adulteratur admifto pini, aut nucis eius cortice. ſed horum index ignis eſt: ſiquidem re- liqui cortices ſuffiti nequaquam incenduntur, ſed ſine odore fumum eructant: thuris uerò cortex ardet, & cum odoris fragrantia uaporem eiacularatur. Thuris modo vritur: & vis eadem, quæ thuri, ſed validior, adſtringentiorq; . Quare potu cruentis excreationibus, uuluis fluxione laboranti- bus in peſſo conſert: ad cicatrices oculorum, & caua, ſordesq; efficax eſt. toſtus ſcabis lippitudi- nibus auxiliatur.

Μάννα Λιβάνου. MANNA THYRIS. CAP. LXXII.

50 MANNA thuris probatur candore, micarum frequentia, & puritate. Vim habet eandem, quam & thus, ſed inualidiuſculam. Sunt qui cribrata pini refina, ac polline, aut cortice thuris contuſi adul- terant. Sed hæc igne deprehenduntur: neque enim æquè ſuffitu aërium uaporem, ſed fuliginofum, & impurum expuit, & permifto ſuaueolentiæ halitus uirus habet.

Αΐθλη μίβαντος. FVLIGO THYRIS. CAP. LXXIII.

FVLIGINEM thuris ſic facito. Forcipicula lucernis accenſas ſingulatim thuris glebas in no- uam fictilem ollam concauam imponito: & æreo uafe in medio perforato, deterſa diligenter ſorde, obtegitto: alteram admoueto, ex altera eius parte, aut utraque ſubiectis quaternùm digitorum altitu- dine lapillis, quòd facilius perſpici queat, ſi vrantur: & quà locus capax fuerit, glebular alias ſupponi- to, & antequàm prorfus prior gleba reſtinguatur, aliam imponito, donec ſufficientem fuliginem ui- dearis coëgiſſe. Continuo tamen externæ æramenti partes ſpongia, aqua frigida madefacta, abſter- gantur: ita enim temperato æris feruore, fuligo omnis inhærebit, quæ alioqui per leuitatem decidua thuris

thuris cineribus admiscetur. Derasa itaque fuligine, cinis cremati thuris seorsum substrahendus est. Idem opus, quoad satisfactum tibi uidebitur, obeundum. Oculorum inflammationes mitigat, fluxiones suspendit, ulcera purgat, caua explet, carcinomata fistit. Simili modo è myrrha, resina, styrace, reliquisque lacrymis fuligo excipitur, ad eadem conueniens.

CVM THVS, Thuris cortex, manna, & fuligo ab una tantum arbore proueniant, non alienum duxi de his omnibus unico commentario differere. Sed primum à thure exordiens, cum Dioscorides in eius scribenda historia, non late se diffundat, ut eos uoti compotes faciam, qui eam audire desiderant, hic referam, quæ ex Theophrasto lib. IX. cap. IIII. quæq; ex Plinio libro XII. cap. XIII. diligenter excerpti. Gignitur itaq; thus (ut illi prodiderunt) præter Arabiam nullis, ac ne Arabiae quidem uniuersæ, sed priuatim euidam loco in medio fræ regionis post Atramitas pagum Sabæorum, qui caput regni est. Tractus is spectat ad orientem undiq; rupibus inuius, & à dextra maris scopulis inaccessus. Sylvarum, quæ thus proferunt, longitudo est centum millia passuum, latitudo autem dimidium eius: quas & Minæi attingunt alium pagum colentes, per quos thus euehitur uno tramite angusto, à quibus etiam thus Minæi olim dictum est. Siquidem hi primi fuere thuris repertores, eiusq; commercium primi fecere, maximeq; exercent. Cæteris interdictum est, his exceptis, uidere thuris arbores: ac ne Minæorum quidem omnes (ut perhibent) ipsas arbores uidere possunt. Ius enim in thus, ipsumq; legendi potestas, tricentum tantummodo esse familiarium dicunt, quæ per successiones id sibi uendicant; quæ etiãnum ob id à propinquis populis sacræ uocantur, quod cum uulnerant arborem, quo liquor defluat, aut cum metunt, nec foeminarum, nec funerum congressu polluuntur: atq; ita religione merces auferuntur. Quidam promiscuum ius Minæis omnibus esse tradunt, & unoquoq; anno inter ipsos diuidi. Cæterum quamquam præci Romani in Arabia bella gessere; thuris tamen arboris facies à nullo (quod equidem legerim) Latinorum tradita est: neque Græcis etiãnum auctoribus (etsi plures de ea conscripserint) de eius effigie satis inter se conuenit, licet dixerit Theophrastus, quod arbor thuris, quæ super Sardes apud delubrum quoddam surrexit, fronde lauri confectet. Thus diutaxat meti solebat inciso arboris cortice, canis ortu, flagrantissimis aestibus, quod tunc esset humoribus maximè prægnans, quod postea legebatur sequenti autumno. Verum dulcedo quæstus aliam uiam attulit, qua etiam primo uere ipsum legeretur, incisis per hyemem arboribus. Excipitur quod ex arbore prosilit, atque distillat palmea tegete, ubi loci natura poscit, aliubi arca circumpauita. Purius, & perlucidius illo modo, sed hoc ponderosius, minus pellacet, minusq; uiribus pollet. Vindemia uerna thus rufam emittit, nec comparandum priori: uires enim imbecilliores sibi sortitur. Creditur nouellæ arboris candidius esse, quam ueteris. Quod hæsti in arbore, ferro depectitur, ideoq; corticosum. Tradidit Dioscorides præter Arabicum inueniri & Indicum, id tamen flauescere: quod indicat, thus & in alijs regionibus nasci præter illud, quod ex Arabia deuehitur. Quod cum Theophrastus, & Plinius satis compertum haberent, quanuis prius scripsissent, thus præter Arabiam nullis gigni; dixerunt tamen postea, quod ex relatu acceperant, id etiam nasci in quibusdam insulis. Thus (ut scribit Galenus lib. VII. simpl. medicamentorum) excalfacit ordine secundo, desiccatur uerò primo, paululumq; adstringit. Sed candido minimè adstrictio manifesta. Cortex eius euidenter adstringit: proinde sanè strenuè quoq; desiccatur, adeo ut ex secundo sit ordine completo desiccantium. Est autem crassiorum partium, quam ipsam Thus, & minime particeps acrimoniæ. Ob has igitur tum facultates, tum qualitates multus est eius usus apud medicos in hæmoptoicis, stomachicis, cæliacis, & dysentericis, non tantum ijs, quæ extrinsecus applicantur, ipsum admiscentes; sed & ijs, quæ intrò in corpus sumuntur. Ramus eius (lego fuligo eius, & infra rationem reddam) tum sicioris, tum calidioris est facultatis, quam ipsum thus, adeo ut ad tertium usq; excessum perueniat. Habet uerò etiam absterforium quiddam: itaq; eo nomine expurgare, & implere, quæ in oculis consistunt ulcera, uidetur, uelut & myrrha, & styracis. hæc Galenus. Verum, ne quispiam fortasse me perperam Galeni lectionem immutasse existimet, illud sciendum est, quod in Galeni loco citato non solum Gerardi Gaudani uersio reprehendenda (quod tamen interpreti uitio minimè dandum est) sed etiam in Græcis tum ipsius Galeni, tum Pauli Aeginetæ codicibus communis lectio deprauata uidetur. quippe ubi in thuris capite legitur apud Galenum, ὁ δὲ θαλλὸς αὐτῶ ἐρηπότερος ἐστὶ, καὶ θερμότερος ἢ κατὰ αὐτὸν τὸν λιανωτὸν δυνάμειος, hoc est, ut uertit Gerardus, Ramus eius tum sicioris, tum calidioris est facultatis, quam ipsum thus, rectius legendum putauerim, ἢ δὲ αἰθάλια αὐτῶ, hoc est, Fuligo eius &c. Quæ quidem lectio primò Dioscoridis testimonio comprobatur: qui præterquam quod ramorum non meminit, ipsi thuris fuligini, non ramis, tum expurgandi, tum implendi, quæ in oculis consistunt ulcera, facultatem inesse testatur. Deinde id manifestè innuisse uidetur Galenus in prædicti capituli calce illa comparatione, cum inquit, ueluti ex myrrha, & styrace. Nam libro VII. simpl. medic. de styrace agens: styracis combusti fuligo, inquit, thuris fuligini quodammodo est similis. Et libro VII. de fuligine scribens: Primian enim, ait, thuris fuligine utuntur, in ocularias medicinas mista, eas uidelicet, quæ ad oculos etiãnum phlegmone tentatos accommodantur, atq; etiam fluxione tentantur, & ulcera habent: nam & illa expurgat, & carne resplet. Ad hæc usurpant quoq; eam ad facultates, quas uocant calliblepharas. Præterea terebinthinæ, myrrhæq; fuligo molestia caret, non aliter, quam thuris: sed styracis his quodammodo ualentior est. His igitur rationibus asserere non dubitauerim, hoc in loco uulgatos Græcos codices fortasse librariorum incuria uocum similitudine deceptorum deprauatos esse: quodq; loco huius uocis αἰθάλια, quæ Latine fuliginem reddit, successerit θαλλὸς, quæ ranum germen significat. Quod etiam apertissime confirmat Serapio: qui cum hunc Galeni locum suo tempore legitimum, & incorruptum haberet, quæ hoc Galeni loco nostra ætate de thuris ramo leguntur, ea ipse Galeno accepta referens, de thuris fumo, seu fuligine legit. Quod item apud Aëtium uidere licet: tametsi Paulus hæc menda non uacet, uel sui ipsius fortasse, uel potius librariorum culpa. Nam alias non possem non admirari, quod in Galeno lectionem hanc deprauatam esse non animaduertisset, quemadmodum hæc in re nostræ ætatis interpretes mihi quidem admiratione digni

Thuris histo.
ex Theophr.
& Plin.

Thuris facultates
ex Gal.

Galenus locus
restitutus.

gni uidentur. Ceterum thus (ut Galenus scribit lib. IIII. de comp. medicament. per genera) concoquit, & pus mouet in temperatis corporibus, nam in humidis sarcoticum est. Præterea cum dixerit Dioscorides, thus in secunda ualitudine haustum, insaniam facere, & largius cum uino sumpsum interficere, hinc Auicennam errasse crediderim, qui & deprauatis sensibus, & abolita memoria thus opem præstare tradit. Porro credere nonnulli thus Manna nam apud Græcos esse, quam nostra ætate è cælo collapsam super arborum frondes colligimus, quamq; tanquam omni ex parte innocuum medicamentum, & utero gerentibus mulieribus, & pueris, & delicatis deiciendæ alui gratia propinamus. Verum res quidem aliter se habet: namq; Plinius, & alij complures produunt, Mannam thus esse micæ eius concussu elisas, quod dum conuebitur, euenit. Quod etiam testatus est Galenus lib. IIII. de compositione medic. secundum locos. Sed quoniam thus Manna mihi redegit in mentem Mannam hanc purgatoriam cælitus demissam, ut plenius legentibus satisfiat, cum huius nusquam meminisset Dioscorides, de ea tradam, quæ ex Arabum monumentis deprompsi, quæq; ipse etiam in Calabria uidi, ubi laudatissima colligitur. Est igitur MANNA quidam ros, siue liquor suauis, qui ex aère ueniens sublucanis temporibus, arborum ramis, & frondibus, herbis, lapidibus, & solo interdum inuenitur herere: qui breui temporis curriculo coalescens, grumosus in gummi morem efficitur. Huius duotantum genera ipse in Italia uidi, quorum alterum ab orientali plaga, alterum uerò à Calabria defertur. Eius, quod ex oriente petitur, duplex habetur species; præstantissima altera, quam Mastichinam appellant, nomine à granorum mastiches similitudine sumpto: infirma uerò, & uilis altera, quæ Bôbycina nuncupatur, quippe quæ nil aliud est, quàm aut euanda, & senio exhausta Mastichina, aut saccharo, alijsq; imposturis adulterata. Calabriensts plurimi penditur, quæ stirpium frondibus insidens colligitur, proinde foliorum Manna cognominata, minutis granulis constans, translucida, grauis, mastiches granulis similis, candida, gustu dulcis atq; suauis. Secundas partes sibi adsciscit, quæ ramis insidet: tertias uerò, quæ lapidibus, & solo inhaeret: nimirum hæc granulis constant crassioribus, & colore longè minus sincero. Ex ea, quæ nocte peracta è cælo ceciderat, Cossentia, quæ est Calabria ciuitas, mihi facta fuit copia super fraxineis frondibus, quæ uilapij perfectè cocti guttas prorsus referebat. Accepi inibi ab incolis, quod hæc mane legitur, priusquam sol exortus admodum exalfaciatur: namq; postea sole liquefacta, absortaq; facile euanescit. Quapropter pleriq; ubi in magna deciderit copia, summo mane arborum ramos præscindunt, & in opacis collocant, ubi concretam maiori commodo legunt. Hinc uerò fit, ut nesciuerim ego, qua ratione ductus Fuchsius uir eruditissimus scripserit libro de componendis medicamentis, quem nuper auctum edidit, Mannam (ut suis uerbis utar) Calabrinam grano constare grandiori, floccorum lanæ & bombycis referente effigiem, candidiori, & ob id alio nomine Bombycinam uocari: quin & hanc uiliori pretio uendi. Atqui cum is à nobis planè dissentiat in Manna, quæ ex Calabria aduehitur, historia, ratus gnarusq; hanc, quam paulò antè reddidi, ueram esse, non plura adije iam: sed relinquam in hoc fore iudicium eorum (sint uel medici, uel pharmacopœi, uel mercatores) qui Manna illius naturam rectius norunt, atq; eam satis exploratam habent. Duo Manna genera etiãnum à Mauritanis diuersis capitibus prodita reperio: quorum alterum Mannam, alterum uerò Tereniabin appellant. Tamen non aliam inter ea specierum differentiam esse constat, quàm quòd alia liquefens, melli similis, alia in grumos concreta uideatur: quæ perfectò illa est, quæ ad nos aduehitur. Quam uerò ij Tereniabin uocant, Serapionis testimonio & ipsam esse Mannam manifestè ostenditur. Namque Abicis auctoritate, Tereniabin, inquit, febrium ardentium inflammationes mulcet, sitim extinguit, aluum mediocriter emollit, pectori, & tussi opem præstat, nec aliud est, quàm Manna. Testatur Brasauolus Ferrariensis, Nicolaum quendam Ferrariæ (ut arbitror) pharmacopolam emisse à quodam Mauritano uas pleenum cuiusdam Manna melli similis, quæ in medicamentis non satis laudari potuit. Hanc equidem ex eo genere fuisse existimaucrim, quod Mauritanii Tereniabin nominant: etsi Brasauolus ipse contrarium senserit, cum uelit, Tereniabin Mauritanorum eam esse Mannam, qua communiter utimur: eorundem uerò Mannam esse huiusce liquidæ speciem. Quæ tamen sententia Arabum scriptis prorsus refragatur. quandoquidem ipse inuenerim apud Serapionem, quòd Tereniabin quidam ros est è cælo cadens melli grumoso similis, & quòd aliter mel roscidum appellatur. Auicenna uerò de Manna agens, inquit, eam gummi modo concrefcere: à quo Mesuem nihil dissentire comperio. Credidit Aueroes, & post eum alij quàm plurimi, Mannam ueteribus, præsertim Galeno, incognitam fuisse. Quibus illud reclaromat, quòd ipse Galenus scriptis tradidit libro IIII. de alimentorum facultatibus, capite de melle, sic dicens. Memini aliquando cum æstate super arborum, ac fruticum, herbarumq; folia mel quàm plurimum fuisset repertum, agricolas uelut ludentes cecinisse, Iupiter melle pluit. Præcesserat autem nox, ut per æstatem, satis frigida (nam tum tempus anni æstiuum erat) pridieq; calida, & sicca fuerat aëris temperies. Atqui peritis naturæ interpretibus, halitus è terra, & aquis prodeuntes, solis calore exactè attenuati ac cocti, à frigore secuta noctis in unum coacti, ac densati fuisse uidebantur: sed apud nos rarò id accidit: in monte autem Libano quotannis persepe. Itaque que coria super terram extendentes, & arbores excutientes, quod ab eis destluit, excipiunt, & ollas, ac fœtilia melle implent, uocantq; id roscidum mel, & aërium. Hæc Galenus de Manna memoriæ prodidit. Ex quibus eorum error deprehenditur, qui putant hanc ei fuisse incognitam. Existimandum igitur est, quòd hinc Arabes suum deduxerint Tereniabin; præsertimq; cum scribat Serapio, hoc ab eis mel aërium appellari. Huius etiam meminit Plinius libro undecimo capite duodecimo his uerbis. Venit mel hoc ex aère, & maxime siderum exortu, præcipueque ipso serio explendente fit, nec omnino prius uergiliarum exortu sublucanis temporibus. Itaque cum prima aurora, folia arborum melle roscida inueniuntur. At si qui matutino sub dio fuere, unctas liquore uestes, capillanque concretum sentiunt. Siue ille est cæli sudor, siue quædam siderum salina, siue purgantis se aëris succus, utinam esset & purus, ac liquidus, & suæ naturæ, qualis destluit primò. hæcenus Plinius. Sed tam antiqua Manna res est, ut ante Galenum, & Plinium, eius etiam meminerit Theophrastus Hesiodi auctoritate, libro IIII. capite nono de plantarum historia, his uerbis. Sin autem auctore Hesiodo, mella, apesq; quercus ferat, magis quoque

Auicē. lapsus.

Māna thuris.

Mannæ cælestis historia, & genera.

Fuchsj opinio.

Mannæ Arabum.

Brasauoli lapsus.

Mannæ historia ex Galen. Pli. & Theop.

Manna in comitatu Gortienfi, & Foro Iulij.

Monachoru opinio explorata.

Manna feo arborum cortice manans.

Petri Criniti error.

Serap. lapsus.

Manna temperamentu, & uites.

Fuchsi opinio reprobata.

quoq; illud confirmatur. Ergo nascitur uel hic melleus humor e caelo cadens, in hac maxime insidens. Mannam utriusq; consistentie e caelo demissam uidimus in Comitatu Gortienfi, uniuersoq; Foroiulienfi agro, ac circumuicinis locis, Anno a CHRISTO nato M. D. XLVI. maio, & iunio mensibus: fuitq; mihi ambarum colligendarum amplissima facultas. Siquidem ea, quae fici, fraxini, & orneoglossi frondibus inherat, gummi modo concreuerat, colore candida. At quae super amygdale, persicae, ac quercus folia deciderat, mellis modo liquescens ab arbore defluebat, flauo colore. Quo factum est, ut facile crediderim, quod non sui ipsius facultate gummi modo Mannam concreuerat; sed foliorum, in quibus delapsa recumbit. Quare ab Arabibus diligentissime perspecta, utriusq; Mannae historiam diuersis per se capitibus suis monumentis prodidere. Sed profectio non admittenda, quin potius explodenda uidetur sententia Monachorum, qui in Mesuem commentarios scripsere, cum pro certo asserant, strio ardente Mannam non solum roris modo super arborum, & herbarum folia reperiri aeris, & cali clementia; sed etiam ab arboribus, fraxino scilicet, & orneoglossis absq; aliquo caeli rore, gummi modo inciso earum cortice in lacrymas concretere. Quod tamen ut a rei natura, ita etiam a ratione, & a ueritate abhorre putauerim. Siquidem ea Mannam, quae inciso harum arborum cortice in Apulia, & Calabriensi agro hac aetate canicularibus diebus collactumare coepit, nullus quidem plantae liquor est, sed ipsa eadem Mannam, quae diebus superioribus eadem in arbores ab aere deciderat. Nam cum illis regionibus usu ueniat, quod praeter ceteris praedictae arbores eo mellifluo rore affatim, abundeque madescant, sitq; cortex solis ardore nimio sitiens, ac rimosus, magnam liquoris quantitatem intra se absorbet. Quo fit, ut postmodum exurente canicula inciso eodem cortice idem liquor exiliat, & in grumos concrecat: qui tamen cum leues, fungosiq; sint ob arboris succi missionem, infeliciter operantur, nec alterius Mannae uiribus correspondent. Quod autem id tantum fraxino, orneoglossisq; eueniat, cum melleus ille ros in uniuersum omnes occupet plantas, in causa est harum arborum nobis occulta potestas, ut magnetis ad ferrum, & succini ad calcas. quippe omnibus clarum est, apud Calabros, & Apulos solam fraxinum, eiq; congenerem orneoglossum Mannam in se contrahere, retinere, densare, ac cohibere: ex alijs uero arboribus eandem statim defluere, & in subiectas herbas, petras, solumq; diffundi. Quare ab his duntaxat arboribus inciso cortice non sane primo, & secundum naturam, sed ex accidenti defluit Mannam. Verum optimi illi patres contenti (ni fallor) cortice, internas illarum arborum partes penetrare neglexerunt. At incolae, qui ex maiori huius liquoris prouentu, plus auri referunt, rei naturam diligentius inuestigarunt. Ceterum ex his, qui thuris Mannam caelestem hanc esse crediderunt, unum Crinitum Florentinum fuisse comperio. In cuius censuram Manardus Ferrariensis libro primo suarum epistolarum peculiarem epistolam conscripsit. Verum tamen uenia illi danda est, cum & Serapio, qui Mauritanis omnibus in simplicium medicamentorum historia praesitit, thuris Mannam cum caelesti inepte confundat. Meminit Mannae inter alios Graecos etiam Actuarius libro de medicamentorum compositione, ibiq; de eius uiribus ac facultatibus differuit. Mannam tam Auicennae, quam Mesuis testimonio, aequali fere temperamento consistit, licet ad calidum paululum inclinet: at Auerroci calida, humidaq; habetur. Aluum deuorata, aut hausta ciet, per se tamen imbecilliter. Ideoq; tum sceminis utero gerentibus, tum pueris ipsis tuto semper exhiberi potest. Alijs medicamentis addita uires eorum auget. Bilem facile educit: sitim extinguit, aperit, emollit, laeuigatq; gulae, peilorisq; partes. Quae ex Alexandria Aegypti adfertur Mastichina uocata, uno duntaxat anno in suis uiribus persistit: sed quae in Italia prouenit, praesertimq; Calabriensi agro, pluribus annis incorrupta perdurat. Enimvero Fuchsius medicus nostra aetate & doctrina, & rerum cognitione clarus, in libro de compositione medicamentorum, quem secundo auctum excudit, Mannam a medicorum usu explodere conatur his uerbis. Mannam leuem certe, aut fere nullam soluendi, aluoniq; subducendi uim habet. Quod ijs comperitum est, qui iuxta Libanum fuerunt. Nam referunt, indigenas eius montis, cum abunde ea satientur, nihil tamen ledi, aut aluum sibi quoquo pacto subduci sentire, sed ea tanquam obsonio nutriri. Quapropter cum melli quodammodo similem facultatem habere constet, facile ea carere liceret, modo peregrinorum admiratione non ita duceremur: neq; stulti, contemptis nostratibus, e longinquis regionibus allatis uti potius, quam ijs, quae nostris in hortis proueniunt, mallemus. sed stultitiae nostrae, temere sumptus immodicos facientes, condignas damus poenas. haec Fuchsius. Quibus mirum uerbis liquet cum uelle usum Mannae prorsus adimi, atque ipsum ad medicamenta deferri, quae nostris in regionibus proueniunt, utinam aeque commode & tuto fieri posset ista commutatio, ut saltem, quod ipse uehementer cupit, immodicis sumptibus parceremus. Sed quoniam rationes, quas affert, non sunt ea, quibus id persuaderi possumus, idcirco cogor in hoc eius sententiae refragari. Nam quod Mannam aluum subducat, & eam quidem innocue, non solum conuenit inter auctores, qui haecenus de illa scripserunt, sed id etiam quotidiana experientia docet. Siquidem duarum & semis unciarum pondere data aluum perbellè deiecit, & priuatim bilem educit. Quod autem Libani montis indigenae Mannam non ut medicamento quod purget, sed ut obsonio, quod nutriat, utantur, quis tam facile ut Fuchsius, referentibus credet? cum nos quotidie contrarium experiamur: aut si credat, non aliquam facti illius rationem adinueniet, quae, ut decet, experimentum tueatur. certe nullus, si recte iudico. Ut autem medicamenta peregrina aboleant, quae mitissimam soluendi uim habent, inter quae iandudum Mannam principem fere locum obtinet, utemur nostratibus, & fortasse lathyri, pityusa, tithymalis, bryonia, & alijs huiusmodi, quae passim nascuntur in hortis & campestribus, atque uim lethiferam ac perniciosam sortita sunt & absit, meo quidem iudicio. Malim ergo in hoc sequi exemplum Dioscoridis, Galeni, & aliorum tum Graecorum, tum Arabum probatissimorum auctorum, quam alterius quicumq; sit. illi enim non contenti simplicibus medicamentis, quae suis in locis nascebantur, peregrinis etiam uti uoluerunt. quos tamen tantum abest, ut stultos dicamus, ut etiam sapientes iudicemus. Quare non potui satis mirari Fuchsi tam male de Mannam sensisse, quam omnibus, eo excepto, perspicuum est sine molestia uentrem purgare. Equidem optarem, ut ij, qui alicui medicamento usum abrogare student, uel id aequius & modestius agerent, aut e nostratibus ea proferrerent, quae eandem uim prestare possent. neque enim ego is sum, qui peregrina nostratibus praeferre

10

20

30

40

50

ferre uelim, modo hæc cum illis uiribus certare ualeant. *Λιβανός* καὶ *Λιβανωτός* id Græcis dicitur, quod Latini *Thus*: Arabibus, *Ronder*, *Conder*, aut *Kateth*: Italis, *Incenso*: Germanis, *Vuciraucb*: Hispanis, *Encienso*, Gallicis, *Encens*.

† *ἄτομος*. Hæc dicto hic, & paulò post legitur in uulgaribus Græcis codicibus: qua in primo loco *thus* natura rotundum insignitur, in secundo uerò arte tale factum cognominatur. Sed quia absurdum uidebatur Marcello, Dioscoridem usum fuisse homonymia, ideo mutauit lectionem, alterum scilicet *ἄτομον* in *ἔντομον*, ad rem nomen accommodans. Quam tamen lectionis mutationem minimè probat Manardus: qui præterea dubitat quo modo *atomos* Latinis sit reddendus. Hæc difficultates mihi quidem uidentur ab Oribasio sublata lib. XII. ubi primò non *ἄτομος*, sed *ἄτμος* legitur, quæ uox sine controuersia ille sum, atq; non scissum *thus* facit: secundo uerò nihil legitur. quod argumento est, atomum secundum accreuisse Dioscoridi. Legitur autem *σύναγρος*, quæ uox ut est illius factitij *thuris* cognomentum, Oribasio teste, legitimum, ita non mutanda uidetur.

† Hic uulgaris lectio habet, *ὁ ἀραβίας, καὶ ὁ ἐν σμίλλω, ὄνενιοι κοπίσκον καλοῦσι*, id est: *Arabias*, & in *Smiolo* nascens, quod aliqui *copiscum* uocant. Marcellus non *ἀραβίας*, sed *ὄροβίας* legit. Cui lectioni adstipulatur Oribasius libro XII. ubi *ὄροβίος* tantum, reliqua uerò ut addititia non leguntur.

† Exemplaria Græca uulgata hoc in loco legunt *μεθοδευόμενος*: quæ uox, in itinere, à Ruellio, & artificiosè cōformatum, uertitur à Marcello. Sed equidem eam aduentitiam putauerim, quòd non legatur ab Oribasio.

P I N V S.

P I C E A.

Πεύκη, καὶ Πίτυς.

P I N V S, E T P I C E A.

C A P. L X X I I I I.

50 P I N V S, E T P I C E A generi eidem ascribuntur, sed quandam flagitant specierum distinctionem. arbores uulgò cognitæ. Quarum cortex astringit: prodest tritus, & illitus intertrigini, ulceribus summum corpus occupantibus, ambustisque cum spuma argenti, & manna: ulcera delicatolorum acrimoniam recusantium cerato myrtino exceptus ad cicatricem perducit: tritus cum futorio atramento serpentina cohibet: fustitu partus, & secundas eijcit: potus aluum sistit, urinam mouet. Folia eorum trita, & illita inflammationes leniunt, uulnera ab inflammatione uindicant: trita autem, & decocta in aceto feruenti collutione dentium dolores mulcent: hepaticis utilia sunt drachmæ pondere in aqua, aut mulsâ pota. Pineæ nucis cortex, & folia potu idem præstant. Teda earum particulatim secta, si in aceto coquatur, & decocto dens colluatur, dolores leuat. Ex his etiam fit spatha acoporum, pessorumque compositionibus idonea. Quinetiam earum crematarum fuligo ad librarij atramenti confectionem excipitur: ea circumlitionibus efficacissimè imponitur, quibus palpebras ornant, coloremque mentiuntur, calliblephara Græci uocant: arrosis oculorum angulis, callofis, glabrisque

g 2 genis,

genis, & collacrymationibus opitulatur. Pityides appellantur pinorum, piceæque fructus, qui in conis inueniuntur. Vim astrictoriam habent, & aliquantulum excalfacientem: tussi, & pectoris uitijs auxiliantur, per se, aut ex melle sumpti. Nuces pineæ cum repurgatæ manduntur, aut cum passo, aut cucumeris semine bibuntur, vrinam cient: acrimonias in renibus, & vesica hebetant: stomachi rosiones leniunt. datæ cum portulacæ succo, uirium infirmitatem roborant, corruptorum quoque humorum labem obtundunt. Pineæ nuces integræ recenter arboribus decerpæ in passo franguntur, & decoctæ, uetustæ tussi, ac tabitudini conferunt, si quotidie ex eo liquore terni cyathi bibantur.

Pini historia, eiusque genera.

NOSTRÆ nimirum negligentie adscribendam foret, cum nos assidue habeant pinorum, abietum, picearum, & laricum syluæ, nisi harum omnium amplissimam, ueramq; historiam traderemus: eoq; magis ad hoc teneri uideor, cum animaduertim Plinium, recentiorumq; nonnullos eum secutos, in huiusmodi plantarum historia, qui resinas fundunt, longè ab eo dissentire, quod in Tridentinis montibus nostris oculis perspectum, apud alios etiam testatum relinquere possumus. Rem itaque à Pini exordiens, iuuenio Theophrastum libro III. cap. X. de plantarum historia, duas Pini species adnotasse, domesticam alteram, alteram uerò syluestrem: huiusq; in maritimam, & montanam distinctionem fecisse, hisce uerbis. Pinorum aliam urbanam, aliam syluestrem assignant. Syluestris binum statuunt genus, quorum alterum Idæam, alterum maritimam uocant. Harum rector, celsior, materieq; crassior Idæa: folio imbecilliori, tenuiori; maritima: & cortice læuiori, utili; ad coria. quod alteri minus. Nux maritimæ rotunda, breui; dehiscens: Idææ oblongior, uiridis, minusq; hiscens, tanquam syluestrior. haftenus Theophrastus. Verum non desunt, qui contendant Theophrastum hæc de picea scripsisse, non autem de pinu: ea nimirum ratione freti, quod πένυκκ, de qua hic differit Theophrastus, Græcis piceam, non pinum significet. Quamobrem Petrus Bellonius Cenomanus communè Græcorum sententiã secutus libro, quem arboribus coniferis dicauit, id totum piceæ arbori reddidit contra Theodori interpretatione, quod Theophr. τῶν πένυκκ Græcè scriptum reliquit. Sed equidem hac in re Bellonium (pace uiri boni dixerim) hallucinatim arbitror, non quod propterea eum Græci sermonis imperitum iudicem, sed quod mihi uideatur non diu uersatus in Theophrasti & Galeni lectione, aut de plantis ijs scripsisse, quarum non certam habuit cognitionem. nam plura sunt, que eius opinioni refragantur. In primis mihi quidem non dubium est, quin ueteres Græci πένυκκ pro pinu, & τῶν πένυκκ pro picea usurpauerunt. Neq; certè uerisimile est, Theodorum Theophrasti interpretem natione Græcum, & linguæ tam Græcæ, tum Latine peritissimum, ignorasse quid per illa tam usitata & trita uocabula intelligerent Græci scriptores. Deinde Theophrastus ipse τῆς λέυκκς nucem σπόβιλον uocat. ex quo palam fit, eū nomine πένυκκς de pinu, non autem de picea scripsisse. Quandoquidē σπόβιλον 30

Petri Bellonij opinio explorata.

PINVS SYLVESTRIS.

PINVS MARITIMA.

non

PINVS MARITIMA ALTERA.

PINVS SYLV. MVGO.

PINVS SYLV. CEMBRO.

non aliud designat, quam nucem pineam, ut aperte declarat Galenus lib. 11. de alimentorum facultatibus his uerbis. Nux pinea boni ac erasi est succi, multumq; nutrit, non tamen facile coquitur. Appellant autem nunc Graeci ipsam non κόνιον, sed σπόβιον. Idem libro de cibis boni & mali succi, ita scribit. His ipsis plus erasi, non autem mali, succi habet nucleus pineus, qui κόνιος uocatur. ipsum uero etiam σπόβιον ueteres appellant. Item lib. VII. de simplicium medicam. facultatibus, sic inquit. Coni fructus, quem quidem & coccalon nominant, & strobilon &c. Ad haec commentario quarto de uictus ratione in morbis acutis apud eundem haec scripta leguntur. Nempe κόνιαλος ab Hippocrate dictus, non ita, sed κόνιος magis ab antiquis Graecis appellatur, ueluti à recentioribus medicis propemodum omnibus σπόβιον. Galeno deniq; ad stipulatur Symeon Seibi, utpote qui nucleos pineos κόνια τὸν σπόβιον etiam nominet. Ex quibus utiq; constare puto contra Bellonij opinionem, Theophrastum sub πένυς uocabulo pinum descripsisse, non piccam. Nam si Theophrasto peuce strobilum profert, quem Galenus inter cibos connumerat, non uideo, quo modo is piccae fructus esse possit, cuius nucleus non sunt edendo, Bellonij etiam testimonio. Quod insuper hoc loco per πένυαν pinum intelligat Theophrastus, illud maximo esse potest argumento, quod nusquam picca uisa sit urbana, nisi forte è syluestrium femine ad spectaculum in hortis sata. Cuius tamen contrarium deprehenditur in pinu, quae domestica atq; urbana frequentissima conspicitur. Hinc porro factum est, ut Bellonius sua ductus opinione, ex hoc in alium quoque errorem incidit. Quippe illud falsum est, quod ex teda piccae fiat pix, ut Bellonius asserit, perperam, meo iudicio, Theophr. hoc loco interpretatus. Siquidem rara admodum est picca, quae tedam habeat:

g 3 atq;

Pinorum syl-
uestrium spe-
cies.

atq; pix omnis, cuius est usus, ex pinea tantum teda conficitur in Italia, quemadmodum & in Bohemia, ubi ingentis-
sima ac frequentissima sunt pinorum sylva. Ceterum his, quae de syluestrium pinorum generibus scribit Theo-
phrastus, in nostro climate refragatur, quae sensibus clarissime patet experientia. siquidem agrestes, quae plurime in
maritimis nostris Senensibus proueniunt, fructum ferunt spithama oblongum, pyramidalem, firmum, ac solidum, nec
per se facile debiscentem. Quae uero numerosa uirescunt in Ananijs, reliquisq; Tridentinis montibus, fructu constat
paruo, breui, qui quam primum aruerit, affatim dehiscit, & ex arbore decidit. Sed id euenire existimamus, climatum,
& regionum uarietate, uel etiam quod maritimae plura sint genera. quandoquidem in maritimis Pissarum oris sylue-
stres proueniunt pini, qui breues nuce edunt, cupressi modo, non tamen rotundas, sed acuminatas, ut pictura, quam
hic exhibemus, ostendit. Quinetiam in eodem Tridentino agro iisdem Ananijs, & uallis Flenarium montibus aliae duae
syluestrium uisuntur species a praedictis longe figura dissidentes: quarum unam uulgo Mughu incolae uocant, quae sine
stipite medio, ramos circumquaq; a radice fundentes, humi repunt spatio cubitorum decem, quindecimq;: quales
etiam apud Ananos Rouena monte, & in alijs plerisq; harum uallium locis aperte conspici possunt. Proferunt haec
fructus paulo maiores ceteris syluestribus, sed qui magis resinam fundant. Harum ramis utuntur incolae ad uasa ui-
naria cingenda: sunt enim tenaces admodum, & flexiles. Alterius uero speciei sunt, quas Cembri, & Cirmoli uul-
go uocant, quarum numerosissimas plantas ipse saepe ac saepius uidi, tum in Gauiua Phocbeae uallis, tum in Flenensibus,
Vulturenae, & Rhetinorum montibus. Haec quidem speciosa proueniunt proceritate, ita ut ad tabulas parandas mate-
riam non modo pulcherrimam praebent, sed etiam suauiter odoratam: attamen non tanta assurgunt altitudine, quan-
ta ceterae syluestres. Ramos e caudice promunt, ceu & picea, qui pini frondibus uirent. Caudicis cortex non ut pi-
no subrubet, sed abietis modo subalbet. Fructus tam longitudine, quam crassitudine picco aequae similis est, breuior ta-
men, resinofusus, colore in nigrum purpurascens: inter cuius nucamentum nuce recluduntur domesticis similes, mino-
res tamen, triangulares, breues, fractu faciles, ut quae dentibus facile cedant: sapore quadantenus domesticas rese-
runt, nisi quod gustui quandam penes insensibilem relinquunt asperitatem: quod omnium syluestrium proprium est. Ex
quo facile adducor, ut credam hoc nucum pinearum genus illud esse, quod Plinius libro xv. cap. x. Tarentinum
uocat, digitis fragili putamine, auiumq; expositum furto in arbore. Etenim illae ita fragiles sunt, ut non difficul-
ter ab auibus rostro frangantur. Ab iisdem pinis resina tum alba, tum odorata, ueluti ab alijs sui generis
manat. Tabulae ex his paratae ad extruenda aedificia Germanis plurimi fiunt, non modo quod pulchra uena-
rum serie placeant, sed quod etiam odoris fragrantia praestent: id enim ad eorum hypocausta paranda, qui-
bus maxime ob frigidissimam regionis temperiem & indigent, & utuntur, plurimum affert ornamentum.

Bellonij alia
opinio explo-
sa.

Bellonius, cuius paulo ante meminimus, libro de arboribus resiniferis hoc pini genus (quantum ex eius uerbis col-
ligere potui) pinaster esse censet. Sed non recte, mea quidem sententia. nanque pinaster, Plinio lib. xvi. cap. x.
auctore, nihil aliud est, quam pinus syluestris, mira altitudine: gigniturq; non modo in montibus, sed etiam in planis,
Bellonio uero contra, pinaster pino humilior est: & plana, & montium supercilia prorsus respuit, nec alibi proue-
nit, praeterquam in excelsissimis montium iugis. Huic profecto ut quis ad stipularetur, fortasse ex eo adduci posset,
quod peregrinationi, quam ille in Asiam, Graeciam, Syriam, Aegyptum, aliasq; regiones se fecisse fatetur, plura
tribuere uellet, quam probatissimorum auctorum scriptis, quibus saepe Bellonius perperam refragatur, ita ut suam
putet auctoritatem illis praestendam esse. Sed ego miror, quod mihi relatum sit uirum hunc esse uulgaris periti-
ae, neq; tot loca peragrasse, quot eius scripta perhibent. Quod autem ad rem nostram attinet, Bellonius ubi pinastri
historiam exorditur, hanc pinastri uocem ex uersione Latina frequenter legisse ait apud Theophrastum, sed non pro-
pterea Theophrastum eam agnouisse plantam, quod non nascatur in Graecia, aut Asiae montibus: atque ideo nullum
esse ex Graecis auctoribus, qui de pinastro, aut pinu syluestri meminere. Sed quanta sit huius boni uiri arrogantia,
& in Graecorum auctorum lectione negligentia, antea explicauimus, ubi ex Theophrasto scripsimus duo esse pini ge-
nera, unum urbanum, alterum syluestre. Verum amen si is mordicus suam tenuerit opinionem, quod scilicet Theo-
phrasto πικρα piceam significet, non pinum, & quod ex consequenti idem hic de picea syluestri sit locutus, demus
illi ita esse, quid respondebit ad illa Theophrasti loca, in quibus πικρα αργεα legitur: mehercule nihil, quantum
reor. Subijciamus ergo quae Theophrastus lib. iii. cap. iiii. de plantarum historia in censu arborum quae in monti-
bus nascuntur, contra Bellonij sententiam posteritatis memoriae prodidit, ijs uerbis. Ἰδία δὲ τὰ τοιαῦτα τῶν ὄρεων
ἴων, ἃ ἐν τοῖς πεδίοις οὐ φέρονται. πικρὰ δὲ Μακεδονίαν, ἐλαίαν, πικρὰ, πικρὰ αργεα. hoc est. Montibus autem
propria sunt illa, quae in planis non proueniunt. Macedoniae, abies, picea, pinaster. Addamus praeterea quae eodem
capite, ubi plantarum meminit, quae perpetuo uirent, idem sic habet. ἀειφυλλὰ μὲν οὖν τῶν ἀργεων, ἃ καὶ πρὸς
τερον ἐλέχθη, πικρὰ, πικρὰ αργεα. id est. Ergo inter syluestria perpetuo uirent, quae primo uolumine retuli-
mus, abies, picea, pinaster. Ex his itaq; manifestum fieri arbitror, Bellonium multa in Theophrasto oscitanter legis-
se, plura etiam temere & falso scriptis tradidisse: ut hinc ipsum inanis gloriae, uel alicuius dignitatis cupidum po-
tius, quam ueritatis studiosum fuisse facile iudicem. Ceterum non potui non admirari dixisse Plinium, se an-
dulam e pino ad contegendas domos, ex omnibus, quae resinam fundunt, arboribus aptissimas esse, cum lari-
cem non ignoraret materiei praestantia, duritie, & firmitate, nulli equiparandam esse. Praeterea scribit
Theophrastus (nos id quotidie uidemus) quod pini interitus est, ut teda fiat. Cuius uerba sunt haec loco su-
pra citato. Morbum pinis accidere talem Idei incolae narrant, eion non solum cor, sed etiam pars externa
caudicis in tedom transuerit, tunc strangulari quodammodo. quod sponte accidit ubertate arboris largissima, quo-
ad quis coniectare possit: teda enim totum efficitur. Ergo haec pini propria affectio est. Quare autem pinus teda
totam refertam, ut ante dictum est. Ratio eadem, quae in animalibus est, quod pars alimentum, quae ferbuerit, excoc-
sit,

Plinij lapsus.

Teda confi-
deratio.

fit, quoniam purgatissima est, asidet: & collecta, densataq; pinguedinem reddit. Reliquum uero sursum transmissum, partes, quae supra terram eminent, nutrit: non per illam pinguedinem subiens, sed per alios quosdam meatus. Nam quae in teda omni ex parte mutatae sint, obesitate moriuntur, ut dictum est: cum enim nullum transitum habeant, spiritus strangulantur, sicut animalibus accidit, quae ultra modum pinguerint. haec ille. Ceterum quod teda opus sit ad picem conficiendam, non defuit sane ratio, qua etiam arte fieri possit, ita ut pinus non sua utiq; sponte, sed artificio teda fiat. Id enim idem docuit Theophrastus libro 1x. cap. 11. de historia plantarum, his uerbis. Ad eum ubi arboris caudicem cortice dispoliarint, quod parte solari, binis, aut ternis a terra cubitis facere consueuere, confluxum istuc fieri non sine teda uno cum plurimum anno affirmant. Idq; cum securi detraxerint, secundo iterum anno teda locum expleri: & tertio pari modo. Posthac ob eam paulatim incisuram arborem extenuatam, putrefactamq; humi facile a flatu prosterni, tum eius cor extrahi (hoc enim teda maxime praefert) necnon & radicem effodi. haec etiam ille.

10 Quibus palam est contabescere pino, tam sponte, quam arte fieri oririq; teda. Quamobrem putauerim haec in re non parum caecutisse Plinium: quippe qui lib. xvi. cap. x. ubi resinas enumerat arbores, teda propriam, & per se esse arborem censet, cum inquit. Sextum genus est teda proprie dicta, abundantior succo, quam reliqua: parcius, liquidiorq; quam picea: flammis, ac lumini sacrorum etiam grata. Et lib. eodem cap. xviii. Nunc, ait, celeberrimis arborum ditius quaedam in uniuersum de cunctis indicanda sunt. Montes amant cedrus, larix, teda, & caetera, e quibus resina gignitur. haec Plinius. Verum si quis Plinij defensor diceret, per teda ipsam hoc in loco non aliud intelligere, quam pinum, atq; eum tueri uellet, hanc tutelam illud (ut puto) uanam esse ostendit, quod cum eo capite Plinius resinas arbores omnes per genera describat, et primum omnium genus pinum faciat, nullo pacto pini pro teda accepisse uidetur, cum sexto resinarum generi teda postea adscripserit. Hinc fortasse & Marcelli error defluxit, qui in hoc

20 Dioscoridis capite, pinum teda interpretatur. In hoc etiam uersatur errore Adamus Lonicerus Ruellium secutus in suo de plantarum historia uolumine, ubi fictam potius, quam ueram arborem pro teda pinxisse uidetur. Sed animaduertendum est, non e pinu tantum fieri teda, sed ex alijs etiam plantis resinam fundentibus, nempe larice, & picea: a quibus nos in Ananiasibus sylvis pinguisimam excisimus. Quapropter dicebat Theophrastus lib. 111. cap. vi. de historia plantarum, quod in Ponto ex syluestribus desint pinaster, abies, atq; picea, & omnino quae teda in se se gerunt. Quibus clare patet, alias praeter pinum arbores esse, quae in teda contabescunt. Sed quod id morbi magis pino eueniat, quam caeteris, propria pini affectio esse creditur. Quo fit, ut & in hoc Plinium errasse crediderim, qui non pini, sed laricis morbum esse ait, ut teda fiat: ac eidem omnes attribuit tum uires, tum notas, tum qualitates, quas Theophrastus pino reddidit. Quare cum Ruellius eum sibi familiarissimum ab huiusmodi lapsu uindicare uellet, non mirum, inquit, quod in hoc Plinius aequiuocatione sit usus, quando & perpetua fronde perinde ac pinus, sit

30 larix, & situs idem in montibus, eademq; facies, minime animaduertens, quam magno ipse quoq; fuerit errore implicatus: quemadmodum & recentiorum alij. Quandoquidem pro certo attestari possum, laricem me uidisse nunquam (etsi centenas laricum syluas uiderim) cui per hyemem folia non deciderent, & quae tantam contraheret cum pino cognationem, quantam Ruellius tradidit. Itaq; ut uera eius quoq; promulgetur historia, hic ea de larice differemus, quae & uidimus, & experientia comprobauimus.

Plinij error, & quorundam.

Plinij & Ruellij error.

Laricis historia.

Plinij, & Vitruuij error.

L A R I X.

LARIX igitur arbor est eximia proceritatis, cortice perquam crasso (non autem leuiori, quam picea, ut Adamus Lonicerus scribit) in rimas undique dehiscente, intusq; rubente: ramos gradatim circa stipitem totum emittens, adnatis compluribus salicis more lentis, colore luteo, odore non iniucundo: folijs circum ramulos prodeuntibus, densis, oblongis, mollibus, comosis, piceis angustioribus, minime aculeatis, quae aduentante hyeme pallida effecta ad caudicis radices decidunt, ibiq; marcescunt: ita ut sola larix inter caeteras resinam fundentes arbores, spreta omni algoris inmanitate, nuda per hyemem uitam transigat. Nouella cupressum prorsum emulatur, non autem piceam, ut Ruellio placet. Eius conij (quanquam credidit Plinius laricem sterilem esse) cupressinis admodum similes sunt, neq; ingratum efflant odorem. Veruntamen flores longe odoratiore sunt, qui uere emergentes e ramusculorum cacuminibus arborem uniuersam mirum in modum condecorant. quippe cum in purpura ardentem rubeant, comantibusq; foliolis, miro quodam naturae artificio annectantur, non parum uiatorum oculos remorantur. Ligni materies durissima, praefertimq; rubescens, & in caudicis medulla sita: eaq; propter in aedificijs omnibus extruendis, caeteras longe praecellit. Vanum profecto est credere (ut Plinius, Vitruuius, & recentiorum pleriq; perhibent) quod nec flagret Larix, nec in carbonem uertatur, sed ueluti calcarium saxum in fornace exuratur. Quandoquidem haud recte cum fornacibus ageretur, in quibus fit ferrum in Tridentinis montibus, & in ea praefertim ualle

40

50

Ananias

Agaricum larici innascens.

Resina larigna.

Pannum in larice nascens.

Piceæ, & Abietis histor.

Abietis lacryma.

Ananijs contermina, quam Solis nuncupant, ac alijs multis Canonice, & Eliotropie uallis fornacibus, in Brixienfi agro, si Larigno carbone carerent, cuius inibi maxima conflagratur copia. Namq; (ut referunt in hac arte periti) nullo alio carbone in fornacem indito, rude ferri metallum tam celeriter colliquefcit, quam Lariceo. quin & lignum eius siccum, cum abunde fit resinofum, impetu flagrat perquam uehementi. Quamobrem in Tridentinis montibus Laricinis tantum lignis furnos incendunt, tam eos, quibus panis coquitur, quam quibus hypocaufta calefiunt. Ceterum selectiffimum Agaricum in Larice prouenit. namq; ipse quidem sepius in Ananiensibus montibus præstantiffimum agaricum parua quadam securi à Laricibus compluribus deieci, emiq; sepius ab his, qui resinas colligunt. Nasceitur etiam agaricum (ut prodit Plinius) in Gallia, non in Larice duntaxat, sed in alijs arboribus, præsertim glandiferis. Dioscorides, sicuti & Galenus, non satis compertum habet, an Agaricum fungus sit, aut radix, licet afferat in cedro gigni. Brasauolus agaricum Comachij in ilicibus inuenisse fatetur, necnon per Galliam equitans, id uidisse ait quercuum caudicibus inherere. Enimvero ipse in tota Hetruria, in alijsq; quam plurimis Italiae locis, deniq; in multis Germaniæ, Carniolæ, Dalmatiæq; prouincijs, ubi syluæ quercubus, cerris, ilicibus, suberibusq; refertæ conspicuntur, non solum nunquam uidi, sed ne quidem audiui in his agaricum prouenire: tametsi illis inherere uiderim fungos alios plurimos lignea materie concretos, duos, ac nigros: quibus ubiq; passim fomites fiunt ad suscipiendum ignem, cum è silice calybe excutitur: quinetiam ijs ignitis ad machinulas exonerandas uenatores frequentiffimè utuntur. Ad hæc quauis in Tridentinis montibus, præsertimq; Ananiensibus præter abietes, pinos, larices, & piceas, innumerabiles adsint quercus; in nulla tamen agaricum, præterquam in Larice, nasceitur. Porro ex Larice etiãnnun præstantiffima illa resina manat, quæ falsò officinis terebinthina uocatur, cum terebinthina ex terebintho proueniat. Verum cum mercatores præterito iam æuo terebinthinam ad nos minime afferrent, ob idq; Larigna eius loco uterentur tum medici, tum myropolæ, facile factum est, ut Larigna ex usu sibi terebinthinæ nomen uendicauerit. Et quòd Larigna terebinthinæ nomen & locum antea passim occupauerit, ut etiam hodie in officinis eiusdem, si desit, uicem suppleat, omnibus notiffimum arbitror. Attamen Fuchsius uir alioqui doctiffimus, in libro, quem secundo edidit de compositione medicamentorum, scribit pharmacopœos legitime terebinthinæ uice abietinam supponere. Qua in re aperte fallitur, quòd omnes (ut dixi) pro terebinthina Larignam usurpent. Atqui Galeni tempore liquida picea terebinthinæ loco uendebatur, ut ipse libro tertio de comp. medic. per genera memoriæ prodidit, sic inquit. Ex harum genere est & Larigna uocata, prædictis planè humidior: substantia uerò similis liquida piceæ, quam loco terebinthinæ institores uendunt ignorantibus eas discernere. est autem talis resina odore gustu, & facultate, quam terebinthina acrior. Cum hæc igitur, & terebinthina, Larigna uocata persimilem potentiam obtinet, sed tenuiori substantia, maiorq; discutiendi uirtute prædita est. Hanc Tridentini, ac etiam qui ijs contermini sunt, uernaculo sermone Larigà appellant, deslexa à Larice, à qua emanat, appellatione. Hæc tamen sfonte sua non desluit: sed qui ipsam colligunt, magno, & longo te-

ABIES.

rebro Laricis caudicem ad medullam usque per æstatem perforant, & inde manantem resinam uasculis quibusdam è piceo cortice paratis excipiunt. Splendidiorẽ mittunt iuueniculæ arbores, sicuti de thure diximus: turbidiorẽ uerò annosæ. Reperitur præterea in annosis Laricum caudicibus prope medullam ipsam pannum quoddam albicans quandoq; cubiti amplitudine, corio, ex quo chirothecæ conficiuntur, adeò persimile, ut uix alterum ab altero discerni possit. Utuntur hoc incolæ ad uulnera glutinanda, & ad sanguinis fluores compescendos. Ceterum admodum inter se similes ex his, quæ resinam fundunt, arbores sunt PICEA, & ABIES, ita ut sepe etiam lignarios fabros fallant. Siquidem eadem utriq; proceritas: ambæ iisdem sunt folijs oblongis, duris, ac densis: utriusq; ramusculi produntur crucis in morem, à duorum duntaxat ramorum lateribus exeuntes: quod & folijs euenit. Veruntamen hoc tantum discriminis inter se habent, quòd piceæ folia colore sint abiegnis longè nigriora, quin & paululum latiora, molliora, leuiora, minusq; pungentia. Præterea piceæ cortex nigrescit, tenax est, lentus, & lori modo flexilis: abieti uerò albecit, et si flectatur, facile perfringitur. Piceæ rami plerunq; ad terram stentuntur: quod in abiegnis non uisitur. Lignis deniq; materies piceæ multo speciosior, ac etiam utilior: habet enim uenas rectiores, minusq; nodosas. In picearum genere sola scemina fructus adfert, sed in Ananiensibus, cæterisq; Tridentinis montibus abies omnis infructifera est, etsi Plinius abietem fructiferam fecerit. Picea fert resinam inter corticem, & lignum gummi modo concretam, licet nonnunquam ex ea desluat liquida, Larignæ similis. Abies uerò inter corticem & corticem præstantiffimum liquorem illam concludit, quem uulgò LAGRIMO, quasi abietis lacrymam, appellant: de quo ueteres nihil (quod equidem sciam) posteritatis memoriæ prodidere. Nisi quæspiam dixerit, per abietis lacrymam intellexisse Galenum lib. III. de compositione medicamentorum per genera

genera paulò antè citato, pice à illam liquidam resinam, quam pro terebinthina institores uendebant. Cuius rei illud indicium esse uidetur, quòd scribat ipse, hanc et gustu, & odore terebinthine esse persimile, quod in abiegna lacryma maxime notatur: et quod insuper sit quadantenus terebinthina acrior. namq; huiusmodi qualitates in liquida picea resina minime reperiuntur. Quo fit, ut suspicandū putauerim, in his Galeni uerbis librariorum fortasse culpa mēdum aliquod subesse; licet constet antiquos scriptores in arborū resinas ferentium historia in quàm plurimis inter se differre, & alteram sepe pro altera (ut supra diximus) substituere. Auxit mihi suspicionem hanc Galenus: quippe qui scripserit deinde eodem libro in Euphorbij medicamento, inter resinas ceteris odoratiores haberi terebinthinam, & abiegnam, hancq; illa calidiorē esse. Falluntur autem, qui putant abiegnam lacrymam, clarissimam esse larignam: quando-

Error quorūdam.

10 elicitur: hæc uerò manat è laricis caudice ad medullam usq; perforato, ut ego experientia doctus facile attestari possum. Nam, ut rem omnem hac in historia exactius exploratam haberem, & à larice larignam, & ab abiete abiegnam per mēmet elicere libuit. Sunt qui huic illam admisceant, ut hac impostura magis lucrentur, eo quòd omnes abiegnam pluri faciunt, quàm larignam. Nec desunt qui pereolatam larignam, & ad ultimam claritatem redactam pro abiegna uenditent, cum rarissimi reperiuntur myropole, qui rectius alteram ab altera dignoscant. Sed fraus cognosci potest, quòd abietis lacryma substantia minus consistat, odore præstantissimo fragret, & gustui larigna sit amarior, ad animumq; asseruata quadantenus flauescat. Ea uulneribus recentibus maximum affert præsidium, quòd non solum glutinet, sed & mundet, & sarcotica habeatur. Pota renem calculos eiecit, arthriticos dolores mulcet, coxendicumq; cruciatus lenit. Capitis uulnera mirificè sanat, adeò ut hæc sola nonnulli utantur. Additur & in antidotis balsami uice. Affirmat Ruellius abieti croceum florem innasci: uerum in Tridentinis montibus, ubi undiq; ea montes syluæ scunt, Abies omnis est & floribus, & fructibus infœcunda. Sed ut ad piceam nostra redeat oratio, non satis comperit habeo, quam arborem pro Picea intelligat Petrus Bellonius: quanquam ex imagine, quam exhibuit, atq; etià ex notis, quas suæ piceæ assignauit, aliquod pinastri genus intelligere uidetur. Ceterum arbor, quam idem sua tantum auctoritate, ne dicam temeritate, ductus perperam Sapium uocat, ac abieti similem facit, non est (quantum ego conijcere potui) nisi legitima picea. Quippe hæc abieti adeò similis est, ut sæpe syluanos homines, & lignarios fabros fallat, ut supra dictum est. Idcirco Plinius lib. XVI. cap. XLIII. eadem folia reddidit piceæ & abieti, sic inueniens. Insecta pectinum modo (intellige, folia sunt) piceæ, abieti. Ita etiam idem Taxum similem fecit eodem lib. cap. X. quæ admodum & Dioscorides lib. IIII. Taxum autem (ut obseruauimus) maxime folijs æmulatur picea, quam magno & pudendo errore Bellonius Sapium appellat. Nam Sapium, teste Plinio, pars tantum est in abiete, ut eius uerba declarant lib. XVI. cap. XXXIX. ubi ita scribit. Abietis quæ pars à terra fuit, enodis est. Hæc, qua diximus, ratione fluuata decorticatur, atq; ita Sapium uocatur, superior pars nodosa duriorq; substerna. Quibus utiq; Plinij uerbis palam est Sapium non esse per se arborem, sed tantum abietis partem, sicuti etià Vitruuius testatur. Verum Bellonius,

Abiegnæ lacrymæ uires.

Bellonij opinio falsa.

30 quòd audiuerit tam piceam, quàm abietem indifferenter du Sapium suis Gallis nominari, hanc forte uulgarem & confusam nomenclationem secutus, ut eam ueram putauit, ita etiam Piceam Sapium appellauit. Sed is mihi quidem non uidetur in Plinio rectè cōsiderasse resiniferarum plantarum historiam, neq; in Theophrasto cognouisse quod πέννη & τήτυς significarent, neq; etiam animaduertisse, quòd hæc due uoces sepe à Græcis una pro altera usurpantur. Sed hic fusius, quàm deceat, aliquot Bellonij errata persecuti sumus. alius enim locus erit, nisi quid mihi humanitus accidat, ubi alia plura in hoc genere consultò tractabimus. Arbor, quæ plerisq; Græcis τήτυς, Latinis Pinus appellatur: Arabibus, Sonobar: Italis, Pino: Germanis, Hartzbaum, & Kynholtz: Hispanis, Pino: Gallis, Pin. Quæ autem Græcè πέννη, Latine Picea nominatur: Arabicè, Arz: Italicè, Pezzo: Germanicè, Rot dannenbaum: Hispanicè, Pino negro: Gallicè, Vng abre du genre du pin. Quæ deinde Græco nomine λάριξ, Latino item Larix, Italico Larice, & Germanico Lerchenbaum uocatur. Quæ deniq; Græcis ἐλάτη, Latinis Abies dicitur: Italis, Abete: Germanis, Thannen, siue Thannenbaum.

Nomina.

LENTISCVS.

Σχίνος. LENTISCVS. CAP. LXXV.

LENTISCVS nota arbore est. Cui toti uis inest astringendi: semini enim, folio, ramo, cortici, radicibusq; cognatæ insunt uires. Liquamentum autem ita fieri solet. Folia, cortex, & radix in aqua coquuntur, & ubi abunde cocta, refrigerataque sunt, folia abijciuntur: aqua denuo coquitur, donec mellis habeat crassitudinem.

Lentiscus sua astringendi dote, ualet aduersus sanguinis reiectiones, alui profluuia, & dysenterias in potu: item contra eruptionem sanguinis è vulua, & eiusdem, aut sedis

dis procidentia. In totum acaciae, & hypocistidis uicem repraesentat. Idem facit succus è tritis folijs. Decoctum fotu caua explet, & fracta ossa ferruminat, vuluæ fluxiones sistit, nomas arcet, urinam pellit, motus dentium collutione stabilit. Virentes furculi calamulorum uice dentibus repurgandis asfricantur. Fit è femine oleum astrictoriam uim habens: quod prodest, cum quid asfringi opus est. Lentiscus resinam gignit, quæ lentiscina cognominatur, & ab aliquibus mastiche. Pota utilis est sanguinem reijcientibus, & tussi ueteri: stomacho auxiliatur, sed ructum mouet. additur in dentifricia, & illitiones faciei, ad nitorem cuti conciliandum: palpebras oculis incommodas replicat: manducata halitum oris commendat, gingiuas contrahit. Optima, & copiosissima in insula Chio prouenit. Præfertur, nitedulæ modo, resplendescens, & candore Tyrrenicæ ceræ similis, adulta, retorrida, friabilis, odorata, stridorem edens. Viridis autem inferior est. Adulteratur thuris, resinæque pineæ nucis mistura.

Lentisci consideratio.

LENTISCVS in Italia frequentissima nascitur, præsertimq; in Hetruria maritimis nostris Senensibus. Gignitur in collapsis Romanorum ædificijs, ac ruderibus. Quinetiam in tractu Tyrreni ubiq; copiosa oritur, in Campania maxime. Cæterum Lentisci nonnullæ sunt plantæ, quæ in arborem mediæ proceritatis assurgunt: nonnullæ uerò humiles, quæ nullo grandiore caudice à radicibus sublato, sed uirgultis, stolonibusq; innumeris corchorum bluestrium modo disiliunt. ueruntamen Lentiscus tum ramis, tum folijs densior constat, magisq; uirgultorum uicinitibus ad terram desclititur. Folijs utraq; est pistacij graeolentibus, pinguibus, friabilibus, & in obscurum uirentibus, in ambitu tamen rubent, sicuti & quibusdam uenulis. Perpetua fronde uret. Cortice est subrufo, lento, tenaci, flexibiliq;. Profert terebinthi modo, præter racemosos fructus, folliculos corniculi modo intortos, in quibus includitur liquor limpidus: qui tandem ueterascens ueritur in bestiolas ijs persimiles, quæ ex ulmi, & terebinthi folliculis euolant. Tota planta grauius olet: quapropter nonnulli, quod olfactu caput aggrauet, ipsam deuitant. Sed Lentiscum, quæ roboris magnitudine proueniat, folio sorbi, acinis syluestris punice rubentibus, ut Ruellius scribit, hætenus non uidi, nec id unquam me legisse memini apud probatos auctores. Idcirco Ruellium hac in re hallucinatum crediderim. quemadmodum & Hermolaum, qui ea esse lentisci folia existimat, quibus corarij Venetijs pelles conficiunt, uulgo proprie appellata foglia. Siquidem planta, à qua hæc folia decerpuntur, maxime à lentisco differt; etsi cum terebintho aliquam habeat similitudinem. Fert etiam Lentiscus Italica mastichen, ut ipse attestari possim: quanquam non ea copia, qua in Chio, & Creta Aegæi insulis. Itaq; immerito à nonnullis notatur Auicenna, quod mastichen Italicam memorie prodiderit. Quippe quod ij, qui maiori in errore uersantur, existimauerint non alibi fortasse, quam in Chio nasci. Indicam mastichen è spinosa quadam planta manare, non solum Theophrastus, sed etiam alij tradidere, quemadmodum & Plinius. qui lib. XII. cap. XVII. non modò Chie mastiches meminit, sed a-

Ruel. & Hermolai lapsus.

liarum quoq; quæ in Arabia, Asia, Græcia, Pontoq; proueniunt. Lentisci meminit Galenus lib. VIII. de simp. medicam. facultatibus, sic inueniens. Lentiscus facultate ex aquæ essentia leuiter calida, & terrena frigida nõ pauca compositus est, ob quam & moderatè adstringit. Desiccatur igitur secundo ordine completo, aut tertio incipiente: in caliditatis, & frigiditatis differentia quodammodo est medijs, & symmetrus. Similem omnibus sui partibus adstrictionem obtinet in radicibus, ramis, extremis turionibus, germinibus, ac folijs, præterea fructu, & cortice: ac si succum ex folijs eius uiridibus exprimas, similis hic ordinis est, moderatè adstringens. Itaq; bibitur & per se, & cum alijs medicamentis, quæ dysenterias, & alij affectus sanant. quin & ad sanguinis expuitiones, sanguinisq; ex utero eruptiones, tum sedis, uuluaq; procidentias idoneus est, utpote ad hypocistida nonnihil propè accedens.

Mastiches consideratio.

Meminit idem & mastiches libro VII. simpl. medic. his uerbis. Mastiche candida quidem, & Chia consueto more cognominata, quodammodo ex contrarijs composita facultatibus est, adstringente uidelicet, & emolliente. Proinde stomachi, uentris, intestinorum, iecorisq; inflammationibus competit, utputa secundo ordine ex calfaciens, & desiccans. Nigra uerò, quæ Aegyptia cognominatur, tum magis desiccatur, tum minus astrictoriae facultatis est particeps: quamobrem aptior est ad ea, quæ ualidiorem digestionem per halitum exposcunt. hæc igitur ratione & furunculis bonum est remedium. Porro oleum, unguentumq; mastichinum ex Chia conficitur, non admodum sanè ex Aegyptia. cæterum similis est & ipsum mastiche facultatis. Hæc de lentisco, & mastiche Galenus posteritatis memorie prodidit. Sed cum mastiche mihi Caphuram in memoriam redegerit, quod certò sciam, eam mastiche, ardenti aqua, zedoariaq; ab impostoribus adulterari, cumq; Dioscorides, Galenus, & cæteri illius seculi scriptores ipsam non solum non adnotauerint, sed ne nouerint quidem, silentio minime dissimulandum fore putauimus, quò magis le-

Lentisci uires ex Galeno.

gentibus satisfiat, quantum tum à Serapione, tum etiam ab his, qui meridionalem plagam, & Indie ora hoc æuo nauigationibus perlustrarunt, memorie proditum est. **CAPHURA** igitur est gummi arboris cuiusdam in India nascentis tanta magnitudine, ac proceritate, ut sub eius umbra hominum centurie recondi possint. Nascitur hæc arbor in montibus mari propinquis, materie leui, ferulacea, qua prodit Caphura. Huius largioris prouentus augurium est, cum frequentibus celum fulgetris corruscat, aut crebro tonitru constrepit, uel cum terra motu concutitur. Huius multa traduntur genera. Vna in interuenijs ligni, lamellarum modo impacta figitur. Alia foras emergit cortice abrupto, ueluti resinæ, illisq; gummi modo inheret, maculis inter initia rubentibus, postmodum uel calore solis extosta, uel ignum ui candescit. hanc sumpto à rege quodam Riach illius loci nomine, indigenæ Riachinam appellant: quandoquidem is primus dealbandæ Caphuræ rationem adinuenit. Hæc cæteris & bonitate, & tenuitate præstat, longiori; perdurat tempore. Alia crassior, nec pellucens, atro colore: proinde bonitate cedens. Tertia uilior reperitur, fusco colore. Succedit huic impuriore alia, quæ arboris scobe, ramentis, & assulis implicita, gummi more agglutinata lentescit, tuberculo amaræ nucis, aut fabæ, aut ciceris. Hanc pontificum, & sacerdotum suffimentis, sicut

Caphuræ historia, & genera.

50.

sicut thus, & myrrham, costumq; in templis dicant. Sed hæ omnes in duo tantum fastigia rediguntur, in rudem, & elaboratam. siquidem rudis est Caphura omnis ignem non experta: elaborata uero, quæ solis, uel ignis ardore excoctæ, atq; purgata album contraxit colorem, utpote & cera. Fuchsius lib. primo de componendis medicamentis, putat Caphuram esse bituminis Indici genus, quod scripserit Serapio auctoritate Almazodi, largioris Caphuræ prouentus augurium esse, cum cælum crebris fulgetris corruscet, aut plurimis strepit tonitruis, uel cum regio, in qua prouenit, terræ motu concutitur: argumento, quod similiter ex terræ concussu magna tum sulphuris, tum bituminis copia profundi soleat. Sed dissentit ab eo opinio nostra: quandoquidem nec Serapionis, nec aliorum quoruncunq; hanc fuisse sententiam existimem: cum tam ipse, quam cæteri, qui de Caphura scripsere, arboris cuiusdam uastissimæ proceritatis gummi, uel resinam Caphuram esse scribant. Nimirum oscitanter de hac scripsisse uidetur Platearius Salernitanus: quippe qui Caphuram gummi arboris esse inscribitur, Dioscoridis, & complurium testimonio, ex succo cuiusdam herbe fieri tradens. Quod profecto falsum est, cum nulli Caphuræ meminerit Dioscorides. Eam autem esse gummi non solum Auicennæ, & Serapionis testimonio probatur, sed & Lusitanorum, qui nostro æuo per meridiem ad Calicut orientalis Indiæ emporium nauigant. Credidere Serapio, & Auicenna, Caphuram tertio abscesse & siccare, & refrigerare: quæ tamen cum uehementer etiam in aquam proiecta conflagret, sit perquam odorata, & adeo tenuium partium, ut sepe per se in auram euanescat, illis reclamare uidetur. Quo fit, ut quis suspicari possit, aut legitimam Caphuram ad nos non aduehi, aut hoc loco Arabum monumenta (ut in alijs quam plurimis) esse satiatâ. Capitis dolores (si tamen in hac parte credendum est Mauritanis) ex calore prouenientes Caphura illita mulcet, incandescentes inflammationes restinguit, præsertimq; iocineris. Renes, & seminaria uasa refrigerat, sanguinemq; cogit. Circumlitionibus imponitur ad cutis nitorem conciliandum, & ad arcendas tam uulnerum, quam ulcerum inflammationes. Erysipelas extinguit, & aduersus gonorrhæam, & albas uulue fluxiones efficax est cum succino, & aqua nymphæe hausta. Idem præstat pubi, seu imo uentri, testibus, renibusq; illita: quæ tamen antea psyllij seminis spissamento, aut omphacio, aut solani succo probè sit macerata. Sanguinem e naribus profluentem sistit, aut cum urtica semine immissa, aut ex maioris sedi, & plantaginis succo fronti circumlita. Collyrijs ad calidas oculorum lippitudines utiliter imponitur. Renibus, ac testibus illita uenerem extinguit. Corpora à putredine præseruat: proinde commodè antidotis admiscetur, quæ contra uenena, uenenosorum animalium ictum, & pestilentes affectus faciuntur. In uniuersum uribus innumeris pollet, quas breuitati consulentes prætermittimus. Legitimæ probatio talis est. In calido pane è furno recentissimè sublato, bipartitoq; manibus scisso, Caphura ponatur. quod si humore madaat, synceræ est argumentum: sin contra perarescat, spurie ac factitiæ signum. Cæterum nisi diligenter asseruetur, ex operculatis etiam capsulis nonnunquam euanescit: itaq; sepe deluduntur seplasiarij. Asseruatur tamen secure uase marmoreo, aut alabastrino, lini & psyllij semine sepulta. Nec desunt, qui eam pipere felicius asseruari putent. quod nec planè comprobandum uidetur. Venetias Caphuram omnem rudem important, ibiq; igne, & arte uitreis organis elaboratur, sic ut eandescat, atq; pelluceat. *Σχίφος* Græcis, Lenticiscus Latinis appellatur: Daru, Arabibus: Lenticisco, Itali: Mata, aut Arueira, Hispanis: Lenticque, Gallis. Huius resina *μασίχη* Græcè uocatur: Latine, Mastiche, aut Resina lenticiscina: Arabicè, Mastehc, Mastechc, siue Mastoche: Italicè, Mastice: Germanicè ac Gallicè, Mastie: Hispanicè, Almastiga. Quod Arabibus Kaphor, seu Chafur, recentioribus Græcis *κάρφωρα*, ut etiam Latinis Caphura nominatur: Italis, Camphora: Germanis, Campher: Gallis, Camphre.

Fuch.opinio improbata.

Platearij error.

Caphuræ temperamentum, & uires.

Caphuræ probatio, & conseruatio.

Nomina.

TEREBINTHVS.

Τερεβινθος. TEREBINTHVS. CAP. LXXVI.

TEREBINTHVS cognita arbor est. Cuius folia, & semen, & cortex astringunt, & ad eadem, ad quæ lenticiscus, conueniunt, simili parata modo, sumptaq;ue. Fructus eius aptus est, sed stomacho aduersatur: excalfacit, vrinam mouet, uenerem excitat: contra phalangiorum morsus conuenienter in uino bibitur. Resina eius ex Arabia petraea defertur. Prouenit etiam in Iudæa, Syria, Cypro, Aphrica, & Cycladibus insulis. Sed præualet candida, perlucida, uitreo colore, & in cæruleum uergente, terebinthum olens. Terebinthina resinas omnes antecedit: proxima lenticiscina, & è pinu, & abiete: has sequitur è picea, & pineis nucibus resina. Natura omnibus calfacere, mollire, discutere, expurgare. Tussi, ac tabi conueniunt per se, aut in eclegmate ex melle: vitia peccatoris expurgant, vrinam cient, cruda concoquunt, uentrem emolliunt, palpebras commodissimè replicant: lepras tollunt, cū ærugine, ac sutorio atramento, nitroq;ue; auribus

auribus saniam emanantibus cum melle & oleo, item in pruritu genitalium utiles. malagmatis, acopisq; admiscuntur. Laterum doloribus per se, illitu & appositu auxilio sunt.

ΡΗΤΙΝΑΙ ἄλλαι.

RESINAE ALIAE.

CAP. LXXVII.

LIQUIDA resina è pinu, & picea, à Gallia, & Hetruria conuehi solet, atque olim à Colophone petebatur: hinc Colophonix sibi cognomentum uendicauit. A' Gallia quoque subalpina: quam uer naculo nomine larica, hoc est, larignam, appellant incolæ. Ea in linctu, & per se magnopere prodest tufsi ueteri. Colore inter se distant: siquidem alia candida est, alia oleosa, alia mellei liquoris similitudine, ut larigna. Cupressus etiam liquidam fundit resinam, quæ ad eadem pollet. Quæ uerò aridarum generi ascribuntur, quædam ex pineis nucibus, aliæ abiete, aliæ picea, & pinu exierunt. Eligi debet longè omnium odoratissima, translucens, non retorrída, neque diluta, quandam ceræ faciem præbens, & friabilis. E' picea, & abiete resinæ cæteras antecedunt: odoratæ enim sunt, atque thus odore imitantur. Præstantiores à Pityusa insula deferuntur, quæ secundum Hispaniam sita est. Sed quæ è picea, nucibus pineis, & cupresso manarunt, nihil ad illas, nec tantis uiribus potiuntur. Verruntamen eorundem gratia, quorum & illæ, sumi solent. Lentiscina terebinthinæ respondet. Vritur resina omnis liquida in uase quadruplæ capacitatis ad humorem, qui infunditur. itaque resinæ congius in duobus aquæ pluuiæ coquitur, subiectis leuibus prunis, resina assidue mouetur, donec omnis odor aboleatur, & friabilis, & retorrída reddatur, ac digitis cedat. Cæterum ubi refrigit, in fictile non picatum, quod aconitum uocant, id est, non illitum, reconditur. Fiet etiam eximij candoris, si resina omnis eliquata præcoletur, quò sæculenta sordes excernatur. Vrruntur quoque sine aqua, primùm lento igne, & ubi coire cæperunt, maior carbonum strues supponitur, & triduo citra intermissionem discoquantur, usque dum antedictas naturæ suæ notas exuerint: mox, ut dictum est, reponuntur. Aridas unius diei spatio decoxisse satis est. Vstæ odoratis malagmatibus, & acopis, & unguentorum colorationibus magnopere utiles sunt. E' resina perinde atque thure, fuligo excipitur, ad circumlitiones idonea: quibus palpebras fucant, & colorem mentiuntur. prodest glabris genis, collacrymationibus, erosisq; oculorum angulis. Ex ea fit atramentum scriptorium.

Terebinthi
stor. ex Theo
phrasto.

TEREBINTHORVM (ut Theophrastus memorie prodidit lib. III. capite XV. de historia plantarum) alia mascula, alia foemina. Masculus sterilis est, ob idq; sexui maris adoptatur. Foeminarum alia fructum proinus rufum promit, magnitudine lentis, qui concoqui nequit: alia uiridem editum, rufum postmodum tingit, & cum uua maturefcentem, nigram nouissimè facit, magnitudine fabæ, resinofum, & sulphurosium. Circa Idam, & Macedoniam breuis, fruticosa, contortaq; nascitur: at apud Damascum Syriae magna, copiosa, decoraq;: montem enipm iubi terebinthis refertum, ut nil aliud habeat, referunt. Materies ei lenta, radices ualide in profundo, atque in totum incorrupta hæc arbor habetur. Flos oleæ, uerim colore rufo. Folia circa unum pediculum, pleraq; specie laurinarum, coniugatum, quemadmodum sorbo, quòdq; parte postrema acuminet, impar exit: uerim minus angulata, quam sorbo, ambituq; laurino similia, & pinguis cum uniuerso fructu. Fert & ad nucis similitudinem quædam concava; ut ulmus: quibus bestiolæ tanquam culices innascuntur. Fit in his resinofum quid, lentumq;: sed resina tamen non hinc legitur, sed à ligno. Fructus resinæ copiam non mittit, sed manibus tantum adheret: etsi non lauetur, postquam collectus est, inter se coherescit: cum uerò lauatur, candidus, probeq; non maturus supernat, niger subsidit. Idem refert deinde lib. IIII. cap. V. historie plantarum, Indicam etiãnnum Terebinthum haberi: cui foelia, & rami, & reliqua omnia terebintho similia: fructus autem diuersus, similis enim amygdalis. Nam & in Baetris terebinthum hanc esse, ferreq; nuce amygdalarum magnitudine: quoniam non magnas, sed uisu similes, & suauitate amygdalis præstantiores: & ideo loci illius incolæ his potius uti. hæc Theophrastus. Terebinthum uidi ego primùm in colle uulgo cognomine Castel Trento, non procul à ciuitate Tridenti prope Athesim, à Theophrasti historia haud quaquam dissimilem, facta huius uidendi mihi copia à clarissimo medico Iulio Alexandrino Tridentino: reperiq; ipsam deinde in alijs compluribus Hetruriæ locis, uidelicet in collapsis Romanorum ædificijs, ac rudibus: sed frequentem admodum in lapidæ collibus prope Pucinum castrum, Adriatico sinu non longè à Tergesto. Ab hac sæpe, dum illac iter haberem, & fructus, & folliculos caprarum cornibus non absimiles, quibusdam intus bestiolis culicis figuram præ se ferentibus, & resinam decerpsi: quæ etsi omnium præstantissima sit; non tamen diu est, quòd Venetias defertur ex Cypro. Antea coctam afferebant, uel quòd esset aduectum aptior, uel quòd impostoribus ad adulterationem aditus hoc modo facilius fieret. Verim liquida ut per se ex arbore manat, iam frequens facta est. Cæterum quia terebinthina iandiu in Italiam non aduehebatur (ut supr à in laricis mentione diximus) larigna non modo terebinthinæ locum sibi uendicauerat, sed etiam cognomentum. At cum eodem loco à nobis de pinea, picea, larigna, abiegnq; resina, & earum à quibus colliguntur arboribus, abunde scriptum sit, operæpretium quidem non est, ut hic iterum ea repetamus. Scire tamen conuenit, rarissimas esse abietes in montibus Tridentinis, quæ præter fluentem lacrymam, aridam fundant resinam: sed si quædam inueniuntur, hæc est (ut Plinius inquit) arboris morbus. Cuius rei manifestum argumentum est, quòd omnis abies, quæ resinam fundit, tabida sit, putris, & cariosa. Brasauolus de resinis differens, Plinium in earum historia à Dioscoride dissentire autumat, quòd scilicet Plinius libro XXXIII. capite VI. tradiderit summæ resinæ species duas, siccam & liquidam: siccam in pinu, & picea fieri: liquidam è terebintho, larice, lentisco, cupresso. Dioscorides uerò ex pinu, & picea, & liquidam præter siccam haberi

Resina tere
binthina.Braf. opinio
reprobata.

haberi scriptum reliquerit. Quos tamen melius erat sic conciliasse, quod quanuis asserat Plinius, siccas resinas e pinu, & picea colligi; non propterea obstat, quominus ferant pariter huiusmodi arbores & liquidas, & siccas resinas. Quandoquidem in Tridentino tractu pluribus uarijsq; locis, e pinu, piceaq; antea longo tempore cassis, solisq; ardore estuantibus liquidas resinas exudare comperimus larignae non absimiles. Quod etiam saepe euenit in asseribus ex hisce arboribus paratis, & in tignis, uel trabibus, quae edificijs coaptantur. Verum enim uero malum dicere Plinium errasse, quod liquidarum generi lentiscinam adscribat, quae est nostra mastiche, caeteris profecto durior. Ad haec seire etiam conuenit, quod quae in officinis Colophonia, Hispanica, Graecaq; dicitur, illius species est, qua Colophonis confid.

20 Quae uero a Colophone Ioniae urbe sibi cognomentum comparauit, est (ut refert Plinius lib. XIII. cap. XX.) praeter caeteras fulua; neq; alia de causa uocatur & Hispanica, & Graeca, nisi quod ex iisdem etiam regionibus aduehatur. Attamen animaduertendum est aliam ab hac, quae neq; ficta, neq; excolta est, haberi Colophoniam: siquidem scribit Dioscorides quod pinea, piceaq; liquida, ac pinguis resina ex Colophone afferebatur: ob idq; Colophonia per excellentiam uocabatur. Quod item testatur Galenus lib. VII. de compos. med. per genera, cum inquit. Quoniam uero piceam resinam & frictam, & colophoniam appellare consueuerunt, sciendum uenit, aliam quandam esse colophoniam Chiae mastiche persimilem, molliens aliquid habens, quemadmodum illa, & thus. Et libro II. eiusdem. Est, inquit, inter liquidas etiam colophonia thuris redolens, quae nonnullis sola uocatur colophonia, odoratu suauitatem quandam referens, ut abietina, & calore sicut illa mediocri praedita. nascitur admodum modica, atq; ob id pretiosa est. Porro si quisquam diceret, non cognouisse Plinium, neque Dioscoridem, liquidam abiegnam, quam alii qui lacrymam, nonnulli uero abietis oleum nuncupant, eum ne tantillum quidem a ueritate deseciscere putauerim: siquidem hi de liquida abiegnam (quod legerim) nihil memoriae prodiderunt. Terebinthi, & resinarum meminit Galenus lib. VIII. de simplic. medicam. facultate, ubi ita scriptum reliquit. Terebinthi tum cortex, tum folia, tum fructus adstrictorium quiddam obtinent: sed & secundo ordine exalfaciunt. Itaq; quod etiam desiccant, manifestum est: recentes quidem etiamnum, humidiq; modice; sicci uero, ordine secundo. Caeterum fructus aridus propinquus est etiam tertio ordini desiccantium: est enim adeo calidus, ut mandentibus protinus eius caliditas percipiatur. Itaq; etiam urinam prouocat, & lienibus prodest. Paulo superius de resinis differens, sic inquit. Resinae omnes desiccant, & exalfaciunt. Caeterum inter se discrepant, quod plus, ac minus habeant in gustu quidem acrimoniae, in facultate uero caliditatis: tum quod aliae plus, aliae minus sortitae sunt partium tenuitatis: praeterea quod nonnullae adstrictioris sunt participes, aliae nequaquam. Primas meruit omnium non iniuria lentiscina: eam uocant mastichen.

30 Nam praeterquam quod pauca ei adest adstrictio, adeo ut stomachi uentrisq; & iecoris imbecillitatibus, & phlegmonis conueniat, insuper illi inest mordacitate uacans desiccatio: minimum enim acris est, & maxime tenuium partium. Inter alias praefertur terebinthina, manifestam quidem, non tamen similiter atq; mastiche, adstrictionem possidens. Caeterum adiunctam habet amaritudinem quandam, per quam magis etiam, quam mastiche digerit. Ob eandem qualitatem inest & absterio, tanta quidem, ut & psoras sanet. quinetiam quae in profundo resident, caeteris resinis magis attrahit, nimirum cum illis matorem habeat partium tenuitatem. Attamen picea, & hac etiam magis strobilina acriores quidem ea sunt, sed non magis tamen digerunt, neq; attrahunt. Mediae inter has sunt pinea, & abietina, acriores quidem quam terebinthina, minus tamen, quam aut picea, aut strobilina. Habet porro etiam emolliens quiddam terebinthina: secundum locum habet in emolliendo lentiscina, sicut & cyprisina acrimoniae. Et lib. III. de compositione medicamentorum per genera inquit. Etenim cera ad liquiditatem multo pingui indiget: at resinae, quae quidem aridae prorsus sunt, modico: liquidae & siccae quandam substantiam ad emplastri crassitudinem assumere postulant. In ceris igitur non magna humiditatis, ac siccitatis differentia est: in resinis, sicut etiam in picis genere contra, aridae ab humidis permultum differunt. Omnium ergo resinarum siccissima est, quam nonnulli frictam, alij colophoniam appellant. Huic succedit, quae ex fistilibus impura, nec fixa sumitur, quam si purges, in frictam mutabitur. His ambabus sicciore est, quae dicitur pinyinon physema, ac si dicas pinea germinatio. Hanc sane, ceu squallidam in praesentis emplastri compositionem non esse idoneam ratus, abiecti; usus autem sum fricta, & liquidis. Iam uero ex his quoq; nonnullae diutius liquidae permanent, quemadmodum terebinthina, aliae cito inarescunt, sicut strobilina: media utriusq; est abietina. Quinetiam facultate calidior est quidem strobilina, mox uero abietina, deinde terebinthina: cupressi resinam miscere non ausus sum, ut quae nonnihil adstringeret. Putabit forsitan aliquis nobiscum dissentire Dioscoridem Anazarbeum in sermone de resinis haec uerba scribentem, primo de medica materia commentario. Ex omnibus resinis principatum terebinthinae datur, post eam lentiscinae, tum ei, quae de pinu raditur, & abiete, post quas picea, strobilinaq; numeratur. In his enim Dioscorides tanquam de infima strobilina, optima uero terebinthina sentire uidetur. Verum ego ex his tribus resinis strobilina, abietina, terebinthina, principem certe strobilinae calore, secundam abietinam, postremam terebinthinam esse dixi. haec tamen de resinis Galenus. Sed hac in re animaduertendum est, quod hoc in loco caeteris strobilinae non aliter praefert Galenus, nisi quod omnes caliditate tantum antecellat: siquidem in uniuersum in medicamentis componendis a Dioscoride nequaquam dissentit, uidelicet quod inter omnes terebinthina primas occupet sedes, ut paulo post declarauit, dicens. Inter resinas optimam, tanquam medicamentum in multiplices usus accommodatum, merito terebinthinam affirmaueris, non tanen caliditate primam obtinere. Arbor, quae Graece Τέριυδος, Latine Terebinthus appellatur: Arabicè, Baton, Boton, Botin, siue Albotin: Italicè, Terebintho. Resina uero ita Latinis uocata, Graecis ἑπίτυνη nuncupatur: Arabibus, Ratin, siue Natig: Italis, Ragia: Germanis, Hariz.

Colophonis confid.

Terebinthi uires ex Gal.

Resinaru uires ex Gal.

Nomina.

Γίσα υγρή.

PIX LIQUIDA.

CAP. LXXVIII.

PIX liquida, quam alij conum uocant, è pinguisimis pini, piceæque lignis congregatur. Optima est splendens, syncera, læuis. Contra uenena, phthisim, purulentam excreationem, tusses, suspiria, & pectoris humores, qui difficilè extusuntur, efficax est, eclegmate cyathi mensura cum melle dato: tonsillarum & uux inflammationes, anginaeque utiliter perunguntur: purulentis auribus infunditur cum rosaceo, & illinitur cum trito sale serpentium morsibus: adiecta uerò pari cera, scabros unguis extricat, impetiginesque emendat: vuluæ duritias, ac sedis tubercula discutit: cum farinaque hordeacea, & pueri impubis urina decocta, strumas rumpit: cohibet ulcera, quæ serpunt, cum pineo cortice, aut sulphure, aut fursuribus illita. Cæterùm cum thuris manna, & cerato profundos ulcerum sinus conglutinat: rimis sedis, & pedum magno auxilio illinitur: ulcera replet, & cum melle purgat: quin & cum uua passa, & melle carbunculos, & putrida ulcera emarginat, dirumpitque. Erodentibus medicamentis, quas septas uocant, probè immiscetur.

Γισέλαιον.

PICINVM OLEVM.

CAP. LXXIX.

E' PICE fit quod pisselæon appellant, separato liquore aquoso, qui supernataæ pici, sicut serum lacti. Nam expansa, quandiu pix coquitur, supra cortinam uellera pura madescunt, acceptoque halitu eius exprimuntur in uas, idque tandiu fiat, donec pix coquatur. Quas pix liquida, præbet utilitates: alopecias capillo replet cum farina hordeacea illitum: quibus & liquida pix medetur: iumentorum ulcera, scabiemque emendat.

Αιγυής τῆς υγρῆς πίκης.

FULIGO LIQUIDAE PICIS.

CAP. LXXX.

FIT HOC MODO è liquida pice fuligo. In lucerna noua, quæ ellychnium habeat, nonnihil picis incendito, lucernamque fictili uase in clibani speciem conformato, superius in angustum fornicato, inferius perforato, ut clibani esse solent, operito, & adoleri finito: consumptoque liquore nouum infundito, quoad sufficientem usui fuliginem collegeris. Vis ei alstringens, acrisque. Vtui est ad pigmenta, quibus palpebras linunt, & uenustant, & ad circumlitiones. Item ubi glabris genis pilos restitui oportet, ad imbecilles, lacrymososque oculos, insuper ad eorundem ulcera non inutilis est.

Γίσα ξηρή.

PIX ARIDA.

CAP. LXXXI.

LIQUIDA pix decocta in spissam coit, quam uocant aliqui palimpissam. quo in genere quædam uisci modo lentescit, boscas cognominata: altera sicca est. Probatum pura, pinguis, & odorata, subrufa, resinosa. Talis Brutia, & Lycia picis, resinæque simul naturam habentes. Calfactoriam uim habet: dura emollit, pus mouet, tubercula panosque discutit, ulcera replet: uulnerarijs medicamentis commodè permiscetur.

Ζώπισσα.

ZOPISSA.

CAP. LXXXII.

ZOPISSAM aliqui aiunt derafam nauibus refinam cum cera, quam alij apochyma appellant. Ea dissipandi naturam habet: quoniam marino sale macerata sit. Alij pineam refinam hoc nomine uocauerunt.

TAMETSI de pluribus Picis generibus, de oleo, earumque fuligine diuersis, ac proprijs capitibus differat Dioscorides; cum tamen horum omnium historia notior sit, quam ut à nobis explicari debeat, operæpretium non est, ut de his pluribus agamus. Sed quoniam fortasse nonnullos delectabit audire, quoniam modo pix ipsa conficiatur, ut illis & mihi sit satisfactum, hic rem paucis aperiam, omniaque de ea referam, quæ Tridentino tractu in Flemarum montibus coram clarè perspexi. Sic ergo picem, quæ passim naualis dicitur, eo quod picandis nauigijs sit aptissima, artifices conficiunt. Veteres pinos, quæ prorsus teda confectæ sint, in particulas securibus concidunt, ut ex aliarum arborum truncis ad carbonis opus fieri solet. Deinde uerò area ex creta pauitur in medio paululum elata, extremitatibus æqualiter dependentibus, ut liquor è teda resudans in canalem totam aream ambientem facilius defluere possit. Itaque concisam tedam in area struis congerie locant, uelut in carbonis artificio: mox hac primum abietum, picearumque frondosis ramis undique lecta circumdatam; tum demum terra septa, lutoque obstructa, ne quouis modo fumo ac flammis pateat exitus, per foramen in cacumine paratum ignem succendunt eadem quoque ratione, qua & carbones coquantur. Quare cum desit locus, per quem flamma erumpere possit, sentiatque ob id congesta moles maximum ignis ardorem, pix liquitur, & per areæ pauimentum confluens in canalem circumpositum defluit, qui per alios canales inibi artificiosè paratos picem fluentem corruat in scrobes ligneis asseribus circumdatas, ne terra defluxam picem combibat: unde postea & dolia, & cadi, & utres implentur. Operis perfecti signum, si rogos decumbat, subsidatque, et liquor defluere destinat. Sic enim picem fieri uicimus à syluicolis eam parantibus, qui quodammodo secuti uidentur Theophrastum lib. IX. cap. III. de historia plantarum, ubi eadem firè ratione Macedones picem urere latius tradidit. Picis facultatem memoriæ prodidit Galenus lib. VII. simplicium medicamentorum, sic inquit. Pix sic-

Picis conficiendæ ratio.

Picis facultates ex Gal.

64